

КРИЩУК Богдан

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

<https://orcid.org/0000-0002-9999-5356>e-mail: kryshchuk84@gmail.com**РОМАНИШИНА Людмила**

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

<https://orcid.org/0000-0002-6026-2614>e-mail: romanyshyna43@ukr.net**ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

У статті розглянуто проблему формування і розвитку педагогічної культури фахівців різного напрямку підготовки. Детально описано загальнопедагогічні підходи до проблеми формування педагогічної культури. Матеріал подано в історичному ракурсі. Сучасна культурологія виділяє підходи до цього феномена, які розглядають динаміку розвитку і розуміння культури в ракурсі творчої самореалізації фахівця, його особливого способу людської діяльності. У літературі зустрічається опис трьох видів культур: перша група це система знань та здібностей; друга група – цінності та відношення взаємозв'язку поняття культури до цінностей та відносин; третя група – поведінки і способу життя. Такий розподіл дозволяє вчителю правильно розподіляти функції кожної групи, повноцінно реалізувати виховні можливості навчання. Сучасні представники гуманітарного напрямку розглядають різні типи культури: «політико-правова, художньо-естетична, фізична, культура праці та побуту, наукова, морально-нормативна, комунікативна, соціальна та педагогічна» Зроблено добірку підходів, які впливають на розвиток педагогічної культури. Виділено декілька складових педагогічної культури: інтелектуальність, інтелігентність, ерудиція, інтерес до виховання, педагогічний досвід, критичний підхід до педагогічної діяльності, наполегливість, колективізм, розсудливість, цілеспрямованість, оптимізм. Показано, що складові педагогічної культури мають бути притаманні фахівцям різного напрямку підготовки, але особливо вчителям.

Формування педагогічної культури ґрунтується на загальнопедагогічних підходах, серед яких обрано: системний, діяльнісний, особистісний, особистісно-діяльнісний, інтеграційний, праксеологічний, аксеологічний. Розглянуто ці підходи у взаємозв'язку класичного подання підходів і особливостей педагогічної культури. Одночасно розглянуто дидактичні принципи, що слугують базою для педагогічних підходів: науковість, доступність, неперервність, зв'язку теорії з практикою, послідовність, професійна спрямованість. Кожний з перелічених принципів формує педагогічну культуру, оскільки є основою для загально педагогічних підходів.

Таким чином подано методологічні основи формування педагогічної культури фахівця.

Ключові слова: фахівці, культура, педагогічна культура, види педагогічної культури, загальнонаукові підходи, дидактичні принципи.

DOI: <http://doi.org/10.31891/pcs.2022.3-4.16>

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питання формування педагогічної культури та її роль у житті кожного фахівця займає значне місце в наукових дослідженнях. Це пояснюється тим, що вона є складовою загальної культури людини. Педагогічна культура є багатогранним поняттям, яке охоплює значне коло граней діяльності людини. Людина, у якої сформована педагогічна культура легко входить в будь-який колектив, знаходить спільну мову з іншими членами колективу, володіє культурою мови, проявляє педагогічний такт при вирішенні спірних питань і у спілкуванні, вміє опанувати власні емоції. Володіючи педагогічною культурою фахівець може

проявитися як керівник, лідер, який здатний вирішити багато виробничих і педагогічних питань. Окрім того, знання основ педагогічної культури є однією з ознак інтелігентності. Тому питання формування педагогічної культури фахівця є актуальним на даному етапі розвитку суспільства, коли Україна спрямована на вступ в Європейський Союз.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема формування педагогічної культури є актуальною. Свідченням цьому є праці науковців для фахівців різних спеціальностей. Низка науковців опрацювала загальні питання сутності педагогічної культури (Г. Аксьонова, Є. Волкова, Н. Григор'єва, В. Жорнова, Н. Ничкало); питання формування професійно-

педагогічної культури педагога відобразили у своїх працях М. Віленський, В. Гриньова, Є. Гришин; проблему конкретних факторів впливу на формування педагогічної культури педагога показано в розробках І. Богданової, Н. Кічук, Б. Крищука, З. Курлянд, Л. Романишиної та ін. Різні види культури детально розглянуто І. Бехом, Б. Братусь, В. Зінченком, Б. Ничипоровою. Складники методологічної культури дослідили І. Зязюн, В. Краєвський, В. Кремень, Є. Силяєва. Основи формування педагогічної культури військовослужбовців розкрили в своїх статтях О. Бойко, В. Зелений, Л. Романишина, В. Севрюк, В. Тюріна.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблема педагогічної культури представників інших напрямів спеціалізації розглянуто недостатньо.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті: розглянути і обґрунтувати основні складові педагогічної культури викладача закладу вищої освіти.

При написанні статті було використано теоретичні методи дослідження: аналіз наукової літератури, синтез, узагальнення, класифікація.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Проблема культури завжди була в полі зору науковців. Саме від поняття «культура» відділились поняття «педагогічна культура» і «педагогічна культура педагога».

Розгляд основних понять почнемо з поняття «культура». Серед подання цього терміну ми узгоджуємося з визначенням В. Зеленого [1].

У літературі зустрічається опис трьох видів культур: перша група це система знань та здібностей; друга група – цінності та відношення поняття культури до цінностей та відносин; третя група – поведінки і способу життя. Такий розподіл дозволяє вчителю, правильно розподіляючи функції кожної

групи, повноцінно реалізувати виховні можливості навчання [1].

На думку В. Зеленого, педагогічна культура є складовою загальноосвітньої культури, що формується і розвивається в умовах освітнього процесу (військово-педагогічного для офіцерів).

Педагогічна культура розвивається під впливом різних факторів: рівень професійної підготовки фахівця, толерантності, досвід, рівня його загальної культури, психологічні особливості та здібності [1].

Структуру педагогічної культури складають знання дисциплін психолого-педагогічного циклу, вміння виховного характеру, технікою педагогічної майстерності [2].

Своє бачення педагогічної культури подано в працях Т. Іванової, яка визначає педагогічну культуру, як «синтез високого професіоналізму та особистісних якостей педагога, володіння методикою викладання, культуротворчими якостями, міра творчого перетворення накопиченого людством культурного досвіду» [3].

Сучасна культурологія виділяє підходи до цього феномена, які розглядають динаміку розвитку і розуміння культури в ракурсі творчої самореалізації фахівця, його особливого способу людської діяльності [4]. Сучасні представники гуманітарного напрямку розглядають різні типи культури: «політико-правова, художньо-естетична, фізична, культура праці та побуту, наукова, морально-нормативна, комунікативна, соціальна та педагогічна» [5].

Основою наукових педагогічних досліджень є загальнонаукові підходи. Система загальнонаукових підходів передбачає наявність таких підходів: гносеологічний, системний, компетентісний, особистісний, діяльнісний. Кожний з цих підходів відіграє суттєву роль у формуванні педагогічної культури майбутнього фахівця, оскільки вони закладають основу освітнього процесу у закладах вищої освіти, незалежно від спеціалізації. Розглянемо суть кожного з цих підходів і їх роль у формуванні педагогічної культури майбутнього фахівця.

Визначальним є гносеологічний підхід, який забезпечує розвиток теорії та практики пізнання, що забезпечує набуття знання, умінь і навичок, внаслідок чого відбувається вдосконалення професійної компетентності

фахівця. Гносеологічний підхід спрямований на застосування сучасних форм і методів навчання, розвиток умінь аналізувати, порівнювати, синтезувати опрацьований матеріал, знаходити раціональне зерно, яке забезпечить подальше дослідження.

Процес пізнання та зміни в освітньому середовищі залежить від активної життєвої позиції, що впливає на діяльність. Тому наступний підхід – діяльнісний [6].

У його основу покладено твердження, що завдяки діяльності людина стає суб'єктом пізнання. Складовою пізнання є мислення. Мислення – це пошуки і відкриття нового, творче сприйняття навколишнього світу, дійсності, пошук нових шляхів модернізації навколишнього світу. Різна професійна діяльність неможлива без застосування діяльнісного підходу, оскільки «професійна діяльність у цьому контексті є і процесом, і механізмом, і результатом, і формою її прояву» [7]. Інтеріоризація у професійній підготовці проявляється у комунікативних і практичних діях, які підпорядковані певній системі. Відповідно наступним підходом є системний. Увага до системного підходу стала проявлятися у 60-х роках ХХ ст. Це можна пояснити тим, що саме в цей період в освітньому середовищі почали використовуватися педагогічні технології, які вимагали певної послідовності у їх впровадженні. А це можливо при систематизації освітнього процесу, його послідовності і структуруванні. Це сприяло виникненню нової галузі «системології». Основна ідея «системного підходу полягає у вивченні об'єкта як цілого, що складається з різних взаємопов'язаних елементів, упорядкованого та складно організованого» [5].

Основна роль системного підходу проявляється в тому, що він базується на певних технологіях, які систематизують освітній процес. У педагогічному словнику С. Гончаренка [8]. Такий підхід вказує на напрям специфічної методології, яка відіграє роль розробника методів навчання і організації освітніх систем.

Наступним важливим підходом є комплексний підхід. Цей підхід є відносно новим і мало дослідженим. Але ми його обрали тому, що на його основі визначають готовність до професійної діяльності [9].

Комплексний підхід у освітньому процесі сприяє впровадженню міждисциплінарної інтеграції. Адже, цей підхід стосується підготовки фахівців до професійної діяльності [10].

Нині важливе місце у підготовці фахівців займає особистісний підхід. Він важливий саме для формування педагогічної культури, тому що такий процес базується на суб'єкт – суб'єктних відношеннях. *Особистісний підхід* «відображає факт включеності суб'єкта в соціальні зв'язки та взаємини, трактує людину як соціокультурну реальність [11].

На сучасному етапі розвитку освіти, особистість вважається суб'єктом пізнання, основним ядром освітнього процесу. Особистісний підхід є основою до впровадження автономного підходу, який забезпечує практично одноосібну підготовку до майбутньої професійної діяльності.

Ще одним перехідним містком до автономного навчання є особистісно-діяльнісний. У формуванні педагогічної культури він також відіграє суттєву роль, оскільки сприяє розвитку складових педагогічної культури, таких як педагогічний такт, педагогічна етика, культура праці. Як зауважує С. Сисоєва цей підхід «спрямовано на аналіз функціонально-компонентного складу професійної діяльності, виділення та обґрунтування розгалуженої системи взаємовідносин між суб'єктами» [12].

У останні роки особливого значення набуває праксеологічний підхід. Він є основою розвитку нового напрямку в педагогіці – праксеології. Із введенням в педагогіку цього підходу введено новий термін – «успішності-діяльності» [5]. А педагогічна культура залежить від ступеня володіння знаннями і здатністю відтворити їх на практиці.

Адже педагогічна культура сприймається як сфера практичної діяльності, як універсальна характеристика накопиченого досвіду людських можливостей. У педагогічній культурі наявні універсальні характеристики педагогічної дійсності.

Підтримує ідею науковця П. Гречанівська, яка вважає, що педагогічна культура є універсальним феноменом, що є властивим усім суспільним суб'єктам на різних рівнях життєдіяльності та стосунків. Вона також вважає, що висока педагогічна культура є головною характеристикою

особистості та діяльності учителя, і розвивається динамічно з врахуванням загальнолюдських цінностей, творчої діяльності фахівця, його особистих досягнень, які відображаються на практичній діяльності та їх цінності в загальнолюдській культурі [5].

Тобто, якщо розглядати загальнопедагогічні підходи до формування педагогічної культури, то кожний з розглянутих підходів відіграє свою функцію: аксіологічний підхід відповідає за зміст підготовки. Особистісний підхід дозволяє визначити особисті якості майбутнього фахівця, що впливає на формування його педагогічної культури. Інтеграційний підхід сприяє удосконаленню програм підготовки майбутніх учителів за спільністю і відмінністю між ними [5]. *Системний підхід* у формуванні педагогічної культури передбачає вивчення її складових, встановлення системотвірних факторів та зв'язків між компонентами. Праксеологічний підхід забезпечує прояв педагогічної культури в практичному ракурсі.

Крім загальнонаукових підходів у формуванні педагогічної культури майбутніх фахівців, значну роль відіграють принципи дидактики: науковість, доступність, неперервність, зв'язку теорії з практикою, послідовність, професійна спрямованість. Кожний з перелічених принципів формує

педагогічну культуру, оскільки є основою для загально педагогічних підходів.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Педагогічна культура є універсальною характеристикою кожного фахівця. Складові педагогічної культури є необхідними для представників різних спеціальностей, оскільки вони всі працюють з людьми. Найбільше значення для становлення як фахівця, педагогічна культура має для педагога. Саме вони мають бути взірцем для інших. На їх прикладі навчаються учні загальних середніх закладів освіти, а продовження відбувається при подальшому навчанні. Основними складовими педагогічної культури є: інтелектуальність, інтелігентність, ерудиція, інтерес до виховання, педагогічний досвід, критичний підхід до педагогічної діяльності, наполегливість, колективізм, розсудливість, цілеспрямованість, оптимізм. Перелік складових педагогічної культури вказує, що такі риси мають бути притаманними фахівцям, які за родом своєї діяльності пов'язані з роботою з людьми. Але найбільш важливою є ця культура для вчителів. Важливість проблеми вказує на потребу в подальшому вивченні проблеми.

Література

1. Зелений В.І. (2003), *Розвиток педагогічної культури молодих офіцерів внутрішніх військ МВС України*. (Дис. канд. пед. наук за спец. 13.00.04). Київський інститут внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України, Київ, 212.1
2. Гриньова В. М. (2002). Аксіологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя. *Шлях освіти*, 2, 2–6
3. Иванова Т. В. (1999). *Культура педагогического общения*. И. А. Зязюн (Ред.). Київ: ЦВП, 264.
4. Пунда Ю. В. (2018). Освіта – головна інвестиція в розвиток людського капіталу сектору безпеки і оборони України. *Наука і оборона*, 1, 34–40.
5. Мельничук І.М., (2008). Організація освітнього простору в умовах інтерактивного навчання у вищій школі. *Інституціональний вектор економічного розвитку : зб. наук. праць МІДМУ «КПУ»*. Вип. 1 (1). Мелітополь: Вид-во КПУ, с.177–181.
6. Гура О. І. (2008). Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Олександр Іванович Гура ; нститут виї освіти АПН України. Київ. 384 с.
7. Мельник В. В. (2006). Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації. *Управління школою*. № 23 (133). 15–35.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с 87, с. 305
9. Ананьев Б. Г. (2001). О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. СПб. С. 231
10. Гузій Н.В.(2007) Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Наталія Василівна Гузій ; КПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ., 577 с.
11. Енциклопедія освіти ,(2008) Ециклопедія / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 1040 с. 124, с. 625

12. Сисоева, С. О. (2010) Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження : наук. видання / С. О. Сисоева, І. В. Соколова / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, МОН, Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. – К. : Вид. Дім “ЕКМО”.362 с.429429, с. 52

References

1. Zelenyy V.I. (2003), Rozvytok pedahohichnoyi kul'tury molodykh ofitseriv vnutrishnikh viys'k MVS Ukrayiny [Development of pedagogical culture of young officers of internal troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.]. (Dys. kand. ped. nauk za spets. 13.00.04). Kyiv: Kyiv instytut vnutrishnikh sprav pry Natsional'niy akademiyi vnutrishnikh sprav Ukrayiny, Kyiv, 212.1 (in Ukrainian)
2. Hryn'ova V. M. (2002). Aksiolohichnyy pidkhid do problemy pedahohichnoyi kul'tury maybutn'oho vchytelya [Axiological approach to the problem of pedagogical culture of the future teacher]. Shlyakh osvity, 2, 2–6 (in Ukrainian)
3. Ivanova T. V. (1999). Kul'tura pedagogicheskogo obshcheniya [Culture of pedagogical communication]. I. A. Zyazyun (Red.). Kiiv: TSVP, 264. (in Russian)
4. Punda YU. V. (2018). Osvita – holovna investytsiya v rozvytok lyuds'koho kapitalu sektoru bezpeky i oborony Ukrayiny [Education is a major investment in the development of human capital of the Sector of Security and Defense of Ukraine]. Nauka i oborona, 1, 34–40. (in Ukrainian)
5. Mel'nychuk I.M., (2008). Orhanizatsiya osvity v umovakh interaktyvnoho navchannya u vyshchiiy shkoli [Organization of educational space in conditions of interactive education in higher education]. Instytutsional'nyy vektor ekonomichnoho rozvytku : zb. nauk. prats' MIDMU «KPU». Vyp. 1 (1). Melitopol': Vyd-vo KPU, ,s.177–181. (in Ukrainian)
6. Hura O. I. (2008).Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya psykhologo-pedahohichnoyi kompetentnosti vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu v umovakh mahistratury [Theoretical and methodological bases of formation of psychological and pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution in the conditions of magistracy]: dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 / Oleksandr Ivanovych Hura ; nstytut vyvi osvity APN ukrayiny. Kyiv. 384 c. (in Ukrainian)
7. Mel'nyk V. V. (2006). Interaktsiya v osvitynomu protsesi: tekhnolohiya orhanizatsiyi [Interaction in the educational process: organization technology]. Upravlinnya shkoloyu. № 23 (133). 15–35.
8. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyy pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary] / S. U. Honcharenko. – K. : Lybid', 1997. – 376 s 87, s. 305 (in Ukrainian)
9. Anan'yev B. G. (2001). O problemakh sovremennogo chelovekoznaniiya [About the problems of modern humanity] / B. G. Anan'yev. SPb. S. 231 (in Russian)
10. Huziy N.V.(2007) Katehoriya profesionalizmu v teorii i praktitsi pidgotovky maybutn'oho pedahoha [Category of professionalism in the theory and practice of preparation of the future teacher]: dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 / Nataliya Vasylyvna Huziy ; KPU im. M. P. Drahomanova. Kyiv., 577 s. (in Ukrainian)
11. Entsyklopediya osvity [Education Encyclopedia] (2008) Etsyklope iyaty / Akad. ped. nauk Ukrayiny ; holov. red. V. H. Kremen'. – K. : Yurinkom Inter, 1040 s. 124, c. 625 (in Ukrainian)
12. Sysoyeva, S. O. (2010) Problemy neperervnoyi profesiynoyi osvity: tezaurus naukovoho doslidzhennya [Problems of continuous vocational education: thesaurus of scientific research]: nauk. vydannya / S. O. Sysoyeva, I. V. Sokolova / NAPN Ukrayiny, In-t ped. osvity i osvity doroslykh, MON, Mariupol's'kyy derzh. humanitarnyy un-t. – K. : Vyd. Dim “ЕКМО”.362 s.429429, s. 52 (in Ukrainian).

Abstract

KRYSHCHUK Bogdan, ROMANYSHYNA Liudmyla

GENERAL SCIENTIFIC APPROACHES TO THE FORMATION OF PEDAGOGICAL CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS

The article examines the problem of formation and development of pedagogical culture of specialists in various areas of training. General pedagogical approaches to the problem of formation of pedagogical culture are described in detail. The material is presented in a historical perspective. Modern culturology distinguishes approaches to this phenomenon, which consider the dynamics of development and understanding of culture from the perspective of creative self-realization of a specialist, their special way of human activity. In the literature there is a description of three types of cultures: the first group is a system of knowledge and abilities; the second group - values and the relationship of the concept of culture to values and relations; the third group - behavior and lifestyle. This distribution allows the teacher to correctly distribute the functions of each group, to fully realize the educational possibilities of learning. Modern representatives of the humanitarian direction consider different types of culture: "political-legal, artistic-aesthetic, physical, culture of work and everyday life, scientific, moral-normative, communicative, social and pedagogical." A selection of approaches that influence the development of pedagogical culture has been made. Several components of pedagogical culture are highlighted: intellectuality, intelligence, erudition, interest in education, pedagogical experience, critical approach to pedagogical activity, perseverance, collectivism, prudence, purposefulness, optimism. It is shown that the components of pedagogical culture should be inherent to specialists of various fields of training, but especially to teachers.

The formation of pedagogical culture is based on general pedagogical approaches, among which are selected: systemic, activity, personal, personal-activity, integration, praxeological, axiological. These approaches are considered in

the relationship between the classical presentation of approaches and the peculiarities of pedagogical culture. At the same time, the didactic principles that serve as a basis for pedagogical approaches are considered: scientificity, accessibility, continuity, connection of theory with practice, consistency, professional orientation. Each of the listed principles forms a pedagogical culture, as it is the basis for general pedagogical approaches.

In this way, the methodological foundations of the formation of the pedagogical culture of a specialist are presented.

Key words: specialists, culture, pedagogical culture, types of pedagogical culture, general scientific approaches, didactic principles.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2022 р.

Бібліографічний опис статті:

Кришук Б., Романишина Л. (2022) Загальнонаукові підходи до формування педагогічної культури майбутніх фахівців. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2022. № 3-4. С. 113-118.

Kryshchuk B., Romanyshyna L. (2022) General scientific approaches to the formation of pedagogical culture of future specialists. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, № 3-4, pp. 113-118.